

EVROPSKÝ MODEL SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

VĚRA ŠTANGOVÁ

V současné době téměř ve všech evropských zemích probíhají živé diskuse o významu, současných a zejména budoucích vývojových tendencích sociálního zabezpečení, včetně otázky – do značné míry však již překonané – zda systémy sociálního zabezpečení mají vůbec v budoucnu existovat. Je to dáno tím, že od 80. a 90. let minulého století dochází k zásadním změnám politickým, ekonomickým a demografickým a to vše sociální zabezpečení významně ovlivňuje.

I když si národní systémy sociálního zabezpečení zachovávají – a jistě i v budoucnu zachovávat budou – řadu specifíků, díky podobné genezi, obdobným aktuálním problémům, se kterými se vypořádávají a díky internacionalizaci sociálních práv a evropské integraci se začíná hovořit, byť zatím s mírou určité nadsázky, o vznikajícím Evropském modelu sociálního zabezpečení.

Cílem této studie je zaměřit se na základní otázky, které vznikající Evropský model sociálního zabezpečení formují, tj. na genezi evropského sociálního zabezpečení, na základní mezinárodní dokumenty, které ho ovlivňují, na koordinaci systémů sociálního zabezpečení a na aktuální problémy sociálního zabezpečení. Současně se chci zamyslet i nad otázkou potřeby sociálního zabezpečení v budoucnu.

1. NÁRODNÍ SYSTÉMY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Je nepochybné, že zabezpečení občanů v nepříznivých sociálních situacích způsobených sociálními událostmi, jako jsou především nemoc, úraz, invalidita, těhotenství, mateřství, stáří, ztráta živitele a ztráta zaměstnání¹ je problémem každé společnosti. Ovšem úroveň a forma tohoto řešení jsou značně rozdílné, závisejí hlavně na stupni jejího rozvoje. Formy ekonomické činnosti totiž ovlivňují způsob a úroveň života těch členů společnosti, kteří pracují, ale velmi významně i těch, kteří z různých důvodů pracovat nemohou – ať už z důvodu nemoci, úrazu, invalidity, mateřství či z důvodu příliš nízkého nebo naopak vysokého věku.

¹ V ČR – na rozdíl od zemí západní Evropy – zatím ztráta zaměstnání není klasickou sociální událostí. Hmotné zabezpečení v nezaměstnanosti není poskytováno v rámci systému sociálního zabezpečení, ale je upraveno předpisy práva pracovního.

Úroveň a formu řešení sociálních problémů v dané společnosti určuje zejména ekonomická nutnost a ekonomická možnost řešení těchto problémů i četné faktory další, jako např. demografická struktura obyvatelstva, etické a morální názory převládající ve společnosti, dále též zájem občanů na řešení jejich potřeb a rovněž intenzita prosazování tohoto zájmu a v neposlední řadě i tradice řešení sociálních problémů, která je velmi důležitá a určující i z hlediska dalšího vývoje. Je možno uvést i některé faktory další, jako stupeň rozvoje lékařské vědy a dostupnost lékařské péče.² Není jistě bez zajímavosti, že nikoli nevýznamnou roli zde může hrát i tak specifický aspekt, jako jsou např. geografické podmínky dané země – např. skutečnost, že značnou část Rakouska zaujímají velehory, v nichž často dochází k úrazům, významně ovlivnila vývoj a úroveň rakouského úrazového pojištění.

Občané se dostávají do různých životních situací, ve kterých – bez vlastního zavinění – úplně či částečně ztrácejí své příjmy, jsou vystaveni mimořádným nákladům spojeným s dočasnou či trvalou ztrátou pracovní schopnosti, s narozením dítěte, úmrtím živitele apod. Již desítky let se vyvíjejí národní systémy sociálního zabezpečení, které zabezpečují v zásadě celou populaci dané země v různých fázích životního cyklu. Systémy sociálního zabezpečení jsou důležitou složkou národní ekonomiky. Byly vytvořeny k poskytování peněžitých a věcných dávek či služeb, a to náhradou za příjmy z ekonomické činnosti nebo k úhradě mimořádných nákladů spojených s různými sociálními událostmi.³

Národní systémy sociálního zabezpečení v evropských zemích mají mnoho společných rysů již i proto, že se – jak bude pojednáno dále – do značné míry vyvíjely ze dvou základních modelů sociálního zabezpečení. Mají však také celou řadu specifíků, protože vznikaly a vyvíjely se v konkrétních podmínkách dané země. Proto také systémy sociálního zabezpečení nemohou být předmětem exportu ani importu. Při transformaci systémů sociálního zabezpečení v zemích střední a východní Evropy začátkem 90. let minulého století bylo jistě nutné a možné se inspirovat řadou zkušeností ze zemí západní Evropy, avšak nebylo možné „importovat“ systém sociálního zabezpečení jako celek, a to ani ze země se srovnatelnými ekonomickými podmínkami, podobným počtem obyvatelstva a téměř shodnou tradicí sociálního zabezpečení.

Přední evropský odborník v oblasti sociálního zabezpečení Pierre-Yves Greber přirovnává sociální zabezpečení k „humánní stavbě; považuje ho za organizovanou vůli nedovolit jednotlivci, aby se sám potýkal s nemocí, úrazem, pracovní neschopností, úmrtím živitele rodiny, s nezaměstnaností, růstem rodiny, se ztrátou samostatnosti v souvislosti s vysokým věkem“.⁴

² Pod. též P. Tröster a kol.: Právo sociálního zabezpečení, 2. vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 23 (aut. kapitoly V. Štangová).

³ Pod. též: I. Tomeš a kol.: Právo sociálního zabezpečení, Všehrad, Praha 1998, str. 50 (aut. Kap. J. Klimentová a I. Tomeš).

⁴ P.-Y. Greber: Základní principy sociálního zabezpečení v měnícím se světě, Právo a zaměstnání č. 7–8/2003, str. 26 a násl.

2. ZÁKLADNÍ MODEL Y SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

S ohledem na to, že vznik a vývoj systémů sociálního zabezpečení v Evropě významně ovlivnily dva nejstarší modely – Bismarckův model sociálního pojištění a Beveridgeův model národního pojištění – zaměřím se nyní na jejich stručnou charakteristiku.

A. BISMARCKŮV MODEL SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

Základ Bismarckova modelu sociálního pojištění byl položen v 80. letech 19. století v Bismarckově reformě, v rámci níž bylo postupně uzákoněno povinné nemocenské pojištění, úrazové pojištění a starobní a invalidní pojištění. Byly zestátněny fondy svépomocných pokladen a sociální pojištění bylo zavedeno pro široké vrstvy zaměstnanců. Jeho zavedení bylo úzce spjato s industrializací západní Evropy. Byla pro ně příznačná orientace na zaměstnanecký poměr a diferenciaci pojištěnců podle druhu výdělečné činnosti – rozlišovalo se zejména, zda šlo o dělníky či úředníky.

Pojištění bylo financováno prostřednictvím pojistného, které hradili zaměstnavatelé a zaměstnanci a také pomocí státních příspěvků.

Z Bismarckova modelu vycházela i Taafeho reforma, která na přelomu 80. a 90. let 19. století zavedla povinné sociální pojištění pro rakouskou část Rakouska-Uherska.

B. BEVERIDGEŮV MODEL NÁRODNÍHO POJIŠTĚNÍ

Beveridgeův model národního pojištění byl publikován v roce 1942 v Anglii. Vycházel z myšlenky, že každý člen společnosti má nárok na základní zabezpečení při všech sociálních událostech spojených se zdravím, rodinou, stářím a nezaměstnaností. Dávky byly strukturované. Koncepce vycházela z myšlenky, že základní sociální potřeby mají všichni lidé v podstatě stejné a proto v základním systému byly dávky poskytovány jen v minimálním jednotném rozsahu, vycházelo se z minimálních standardů. Dávky byly spravovány národní pojišťovnou a financovány z pojistného place-ného občanem i zaměstnavatelem a garantovány státem. Systém navrhovaný Sirem Beveridgem se vztahoval na všechny výdělečně činné i nečinné občany, pro výdělečně nečinné byl dobrovolný. Z Beveridgeovy koncepce se vyvinul model, který je zpravidla označován jako anglosaský.⁵

Beveridgeův model inspiroval Holandsko a většinu států Skandinávie, které založily svou národní koncepci na systému jednotných dávek zaručených státem a pak dále své systémy rozvíjely v souladu se svými specifickými podmínkami.

Z modelu Sira Beveridge vycházel i zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, který se stal významným mezníkem ve vývoji sociálního zákonodárství Československa. Na svou dobu byl velmi moderní a pokrokový, umožnil vytvoření nové jednotné soustavy národního pojištění. Bohužel byl brzy nahrazen novými právními předpisy, které byly silně ovlivněny sovětským vzorem.

⁵ Pod. též: I. Tomeš a kol.: cit. op. str. 27–29 (aut. Kap. I. Tomeš).

Od konce 50.let minulého století se začíná vyvíjet model nazývaný jako skandinávský, jehož typickým představitelem je Švédsko. Švédský model se vyznačuje velkorysou právní úpravou mateřské a rodičovské dovolené a dávek pro děti směřující nejen k potřebnému hmotnému zajištění rodin s dětmi, ale i k zajištění vysoké úrovně účasti žen na trhu práce. V posledních létech se ve Švédsku velmi diskutuje o naléhavosti změn příliš štědrého systému.

Představitelem tzv. solidárního modelu je Francie, pro kterou je příznačná dlouhodobě uskutečňovaná rodinná, resp. populační politika, jejíž základy byly položeny již koncem 30. let minulého století. V posledních desetiletích sice došlo k postupnému oslabení francouzské rodinné politiky, systém zabezpečení rodin s nezaopatřenými dětmi však stále představuje dobře organizovaný komplexní systém, jeden z nejrozvinutějších tohoto druhu na světě. Je ovšem velmi organizačně i finančně náročný.

Pro úplnost výkladu je třeba se ještě zmínit o modelu, který byl nazýván jako sovětský nebo ruský. Je již sice do značné míry překonán, ale několik desítek let silně ovlivňoval systémy sociálního zabezpečení zemí střední a východní Evropy. Šlo v něm v podstatě o jakési převzetí péče o občany státem jako výraz ideologie redistributivního pojetí socializmu. Systémy vycházející z tohoto modelu byly sice v některých oblastech na dobré úrovni – např. pokud šlo o zabezpečení rodin s dětmi, ale v jiných směrech – hlavně v oblasti důchodů – zaostávaly a měly řadu zásadních nedostatků. Především byly mimořádně finančně i organizačně náročné, těžkopádné a neschopné přizpůsobit se novým podmínkám. Proto téměř všechny země střední a východní Evropy transformují systémy sociálního zabezpečení, zejména pokud jde o jeho financování. Klíčovým momentem reformy je přechod k sociálnímu pojištění, které je základním subsystémem v rámci sociálního zabezpečení.⁶

3. MEZINÁRODNÍ DOKUMENTY OVLIVŇUJÍCÍ OBLAST SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Vznik a vývoj moderních forem sociálního zabezpečení nastává až v 19. století, zejména v jeho druhé polovině. K velmi intenzivnímu rozvoji sociálního zabezpečení pak dochází od padesátých let 20. století. Přispěly k tomu nejen úspěšně se rozvíjející ekonomické podmínky a snaha demokratických států zajistit občanům po skončených útrapách 2. světové války realizaci jejich sociálních práv na přijatelné úrovni, ale i postupné přijímání mezinárodních dokumentů, které významně ovlivňovaly i obsah norem práva vnitrostátního. Začala se projevovat snaha upravovat základní sociální práva a jejich záruky na širší než národní bázi a postupným pronikáním mezinárodního práva do právních úprav vnitrostátních tyto do značné míry unifikovat. Začalo tedy docházet k internacionalizaci sociálních práv.

⁶ Dalšími subsystémy jsou státní zaopatření, které legislativa ČR nazývá státní sociální podporou a sociální pomoc, pro kterou se v ČR zatím užívá pojem sociální péče.

A. ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ

Dne 10. prosince 1948 přijalo Valné shromáždění OSN Všeobecnou deklaraci lidských práv. (Československo patřilo mezi 8 států, které se zdržely hlasování.) Deklaruje i sociální práva, která se realizují v oblasti práva sociálního zabezpečení, a to právo každého na zabezpečení v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří a také v dalších případech, kdy došlo ke ztrátě výdělečných možností v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli. V článku 22 Deklarace stanoví, že „každý člověk jako člen společnosti má právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla ze strany státu i s mezinárodní součinností a s ohledem na možnosti příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva nezbytná k jeho důstojnosti a svobodnému rozvoji jeho osobnosti“.

Všeobecná deklarace lidských práv není mezinárodní smlouvou a není právně závazná, nelze však pochybovat o tom, že jde o velmi závažný dokument s vysokou presíží a morální silou.

Více než 20 let směřovala OSN k zakotvení základních standardů lidských práv a svobod ve formě mezinárodních smluv, které by se přijetím a ratifikací jednotlivými členskými státy staly součástí jejich vnitrostátního zákonodárství.

V roce 1966 schválilo Valné shromáždění OSN Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba tyto Pakty byly ratifikovány a publikovány ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976 a v souladu s Listinou základních práv a svobod jsou součástí právního řádu České republiky. Velká pozornost je věnována sociálním právům, která se realizují v pracovněprávních vztazích. Pokud jde o sociální práva realizující se v oblasti práva sociálního zabezpečení, jsou zvláště důležité články 9 až 13 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, které stanoví, že „každý má právo na sociální zabezpečení, včetně práva na sociální pojištění, a že největší možná ochrana a pomoc by měla být poskytnuta rodině a matkám v průběhu těhotenství a po narození dítěte. Zvláštní opatření by měla být činěna pro ochranu a pomoc všem dětem a mládeži tak, aby byly chráněny před hospodářským a sociálním vykořisťováním. Smluvní strany Paktu se zavazují uznat právo každého na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, na neustálé zlepšování životních podmínek a na nejvýše dosažitelnou úroveň fyzického a duševního zdraví“.

Zde je na místě připomenout, že publikování textů Paktů ve Sbírce zákonů se výrazně projevilo v oblasti politické. Naši občané totiž měli možnost seznámit se s tím, jaká práva jsou jim díky ratifikaci Paktů garantována a porovnání se zcela odlišnou realitou pak vedlo k tomu, že publikování Paktů se stalo jedním z impulsů podpisu Charty 1977.

B. MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE PRÁCE

Řada významných dokumentů byla přijata Mezinárodní organizací práce, která od svého založení v roce 1919 usiluje o zlepšování pracovních podmínek a sociálního zabezpečení ve světě. V námi sledované oblasti má stěžejní význam zejména

Úmluva č. 102 z roku 1952 o minimálních normách sociálního zabezpečení, která definuje minimální požadavky pro obsah a výši dávek sociálního zabezpečení a jejich osobní rozsah. Minimální standardy sociálního zabezpečení, které odpovídají nejdůležitějším sociálním událostem, stanoví v celkem devíti kapitolách. Jsou to péče o zdraví, dávky v nemoci, v mateřství, dávky poskytované rodinám, dávky ve stáří, v invaliditě, dávky poskytované pozůstalým, dávky v nezaměstnanosti a dávky poskytované v případě pracovních úrazů a nemocí z povolání.

Tato úmluva velmi přispěla k prosazení principu stanovícího všeobecnou úroveň sociálního zabezpečení (principu univerzality) a napomohla rozvoji sociálního zabezpečení, a to zejména v ekonomicky méně rozvinutých zemích, které zatím neměly v oblasti sociálního zabezpečení příliš dlouhou tradici.

Dalšími významnými úmluvami jsou např. Úmluva č. 103 z roku 1952 o ochraně mateřství, Úmluva č. 118 z roku 1962 o rovném zacházení s cizinci jako s vlastními občany a Úmluva č. 157 z roku 1982 o zřízení mezinárodního systému pro zachování práv v sociálním zabezpečení, která směřuje ke koordinaci legislativy v jednotlivých státech.

C. RADA EVROPY

Rovněž v rámci Rady Evropy byly přijaty důležité dokumenty vztahující se k oblasti sociálního zabezpečení. Jsou to např. Evropské prozatímní dohody o sociálním zabezpečení č. 12 a 13 z roku 1953, jejichž cílem je zejména dosažení rovnosti v zacházení s příslušníky smluvních stran při aplikaci národních zákonů a na zahrnutí těchto příslušníků do okruhu platnosti všech bilaterálních smluv, které byly uzavřeny signatářskými státy. Jsou sice již v některých částech překonané, přesto však i v současné době mají význam, a to zejména pro úpravu vzájemných vztahů mezi státy, které nejsou vázány bilaterálními smlouvami nebo novější komplexní úpravou.

Významná je i Evropská úmluva o sociálním zabezpečení č. 68 z roku 1972, která je komplexním dokumentem, jenž upravuje celou oblast sociálního zabezpečení a má význam zejména z hlediska koordinace.

Pokud jde o ochranu lidských práv, jsou nejvýznamnějšími dokumenty Rady Evropy Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1952 a Evropská sociální charta z roku 1961. Prvně jmenovaná úmluva, ke které se ČSFR připojila v roce 1992, jako první smlouva přenesla kontrolu dodržování základních práv a svobod na mezinárodní úroveň. Jejimi smluvními stranami jsou v současnosti všechny členské státy Rady Evropy. Úmluva se týká sociálních práv pouze okrajově, zaměřuje se především na práva občanská a politická.

Základní význam pro oblast sociálních práv má Evropská sociální charta, která je důležitým mezníkem v úsilí zabezpečit sociální politice stejnou důležitost jako otázkám ekonomickým a současně i mezníkem v procesu sjednocování sociální politiky členských států Rady Evropy. Charta, která nabyla účinnosti dnem 26. 2. 1965, je mezinárodní úmluvou závaznou pro stát, jenž ji ratifikoval. K Chartě byl v roce 1988 připojen tzv. Dodatkový protokol a o tři roky později byl přijat dodatek, kterým byla Charta novelizována. Česká republika Chartu i Dodatkový protokol ratifikovala v roce

1999. Dne 3. 12. 1999 vstoupila Evropská sociální charta pro ČR v platnost a byla publikována pod č. 14/2000 ve Sbírce mezinárodních smluv.

Evropská sociální charta je rozdělena do pěti částí, z nichž první (tzv. programová) stanoví výčet 19 sociálních práv, která se zavazují smluvní státy zajistit a rovněž vytvářet podmínky pro jejich realizaci. Jde o sociální práva realizující se ve vztazích pracovního práva i ve vztazích práva sociálního zabezpečení. Jsou to: právo na ochranu zdraví, právo na sociální zabezpečení, právo na sociální a lékařskou pomoc, právo na služby sociální péče, právo tělesně nebo duševně postižených osob na odbornou přípravu k výkonu povolání, rehabilitaci a na profesní a sociální readaptaci, právo rodiny na odpovídající sociální, právní a hospodářskou ochranu k zajištění jejího plného rozvoje, právo matek a dětí bez ohledu na manželský stav a rodinné vztahy na odpovídající sociální a hospodářskou ochranu.

Tato sociální práva jsou v Chartě dále rozdělena zejména s ohledem na povinnosti členských států vytvořit potřebné záruky k jejich realizaci.

Za účelem zvýšení její efektivity a zdokonalení kontrolních mechanismů byla v roce 1991 Evropská sociální charta opětovně novelizována a v roce 1996 pak byla jako Revidovaná evropská sociální charta přijata její novela, která zvyšuje úroveň ochrany zaměstnanců a rozšiřuje původní znění Charty o další články, jež se vztahují zejména k oblasti práva pracovního.

V roce 1964 byl schválen Evropský zákoník sociálního zabezpečení. Tento zákoník a jeho Protokol stanoví standardy sociální ochrany. V zákoníku jsou definovány sociální události, při nichž je stát povinen poskytovat ochranu a je též stanoven minimální okruh osob, které je stát v případě příslušné sociální události povinen chránit.

Evropský zákoník sociálního zabezpečení a jeho protokol ratifikovala ČR v roce 2000, čímž projevila svou vůli usilovat o dosažení vyšších standardů sociální ochrany.

D. EVROPSKÁ SPOLEČENSTVÍ

V první etapě existence ES nebyla věnována sociálním otázkám významnější pozornost. Vztah členských zemí ES k sociálním otázkám totiž původně vycházel z neoliberálního názoru, že sociální rozvoj se uskuteční prostřednictvím ekonomického fungování společného trhu, prioritou byla činnost v oblasti ekonomické.

K významnému posunu ve vztahu k sociálním otázkám došlo na začátku 70. let, a to v souvislosti s prosazováním myšlenky oživení sociálního dialogu jako důležitého předpokladu pro hospodářský vzestup. V roce 1972 byla ve společném prohlášení hlav států a vlád v Paříži sociální politika postavena na stejnou úroveň jako uskutečnění hospodářské a měnové unie.

V roce 1986 došlo k významné změně v sociální oblasti přijetím Jednotného evropského aktu. V souladu s jeho přijetím byly doplněny předpisy základních smluv o ustanovení k sociální politice, začala být zdůrazňována potřeba definování minimálních požadavků v sociální oblasti na evropské úrovni. Rovněž v roce 1986 byla přijata Směrnice Rady ES č. 86/378 o naplňování zásady rovného zacházení s muži a ženami v systémech sociálního zabezpečení pro jednotlivé kategorie zaměstnanců, která zajiš-

tuje rovný nárok na sociální zabezpečení pro muže a ženy, pro zaměstnance i osoby samostatně výdělečně činné.

Snaha podpořit sociální dimenzi budoucí Evropy a s tím související potřeba vymezit společné základy sociálních práv vedly k tomu, že v prosinci 1989 členské státy (s výjimkou Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku) podepsaly ve Štrasburku Chartu Společenství o základních sociálních právech zaměstnanců (Sociální chartu ES), která upravuje základní sociální práva v souvislosti se zaměstnáním a platí pouze pro členské státy ES. Dokument má charakter deklarace představitelů členských států ES, která nemá přímou právní závaznost. Jedná se o závazek členských států, které by měly přijaté normy promítnout do svého vnitrostátního zákonodárství.

Koncem roku 1991 se v Maastrichtu sešli nejvyšší představitelé států a vlád členských zemí ES a stanovili další významné kroky v rozvoji Evropské unie. V únoru 1992 byla podepsána Smlouva o Evropské unii, která vychází ze smluv o Evropských společenstvích a je rozšířena o nové formy spolupráce. Součástí Maastrichtské smlouvy o Evropské unii, která vstoupila v platnost dnem 1. ledna 1993, je Protokol o sociální politice. Členské státy – s výjimkou Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku – uzavřely Dohodu o sociální politice. V těchto dokumentech členské státy vyjadřují svou společnou vůli uskutečňovat v sociální oblasti s využitím mechanismů a institucí ES trend vyjádřený v Sociální chartě ES, zejména koordinovat svou národní sociální politiku ve všech uvedených oblastech. Zároveň jsou stanoveny i další cíle, k nimž je třeba v této oblasti směřovat. Je zdůrazněna nutnost dostatečné sociální ochrany a potírání všech forem vylučování ze společnosti.

V návaznosti na ratifikaci Maastrichtské smlouvy vydala Komise ES v roce 1993 tzv. Zelenou knihu nazvanou „Evropská sociální politika“. Jejím cílem bylo vytvořit společnou platformu pro stanovení dalších směrů sociální politiky. Zelená kniha tak zahájila proces směřující ke globálnímu vymezení sociální dimenze integračního procesu zemí ES. Varuje před vývojem v Evropské unii, který by mohl rozdělit Evropu na dva sektory s různou ekonomickou vyspělostí – v této souvislosti se hovoří o „centru“ a „periferii“. Mimo jiné se poukazuje na skutečnost, že vývoj v různých částech Evropy probíhá rozdílným tempem, z čehož pak vyplývá odlišná konkurenceschopnost jednotlivých států a na ni navazující sociální dumping.⁷

O rok později vydala Komise ES Bílou knihu nazvanou „Cesta vpřed pro Evropskou unii“. V ní je určena a rozvedena strategie sbližování národní legislativy s právem ES. Bílá kniha určuje klíčová opatření ve všech odvětvích vnitřního trhu a zároveň navrhuje posloupnost jednotlivých kroků ve sbližování legislativy a poukazuje na nutnost komplexnosti legislativních změn. Naznačuje i budoucí vývojové trendy v sociální politice. Na jejím základě byl vypracován Sociální akční plán Unie, který je zaměřen především na problémy evropského trhu práce, avšak v rámci sociální ochrany zaměstnanců se zabývá i otázkami péče o osoby staré a zdravotně postižené.

Sociální politiku EU dále posílila Amsterodamská smlouva z roku 1997, která také ukončila výjimečné postavení Velké Británie v sociální oblasti, neboť ta se při příleži-

⁷ Pod. též: M. Castle – Koněřová: Úvahy o evropské sociální politice, Právo a zaměstnání č. 7–8/1998, str. 15.

tosti amsterodamských smluvních ujednání připojila k protokolu č. 14 o sociální politice a obsah Dohody o sociální politice se stal součástí Smlouvy o ES.

V červnu 2000 zveřejnila Komise ES dokument nazvaný Evropská sociální agenda, který do roku 2006 stanoví konkrétní priority pro činnost ve všech oblastech sociální politiky. Evropská sociální agenda, kterou schválily členské státy na jednání Evropské rady v Nice v prosinci 2000, je významným krokem na cestě k posílení a modernizaci evropského sociálního modelu, který se vyznačuje nedělitelným sepětím ekonomické výkonnosti a sociálního pokroku.⁸

Sociální politika Evropské unie se v současné době nachází ve velmi důležité vývojové etapě. Je to dáno mimo jiné skutečností, že náklady na udržení chodu sociálních systémů jsou stále – a to i přes snahu o redukci sociálních výdajů – jednou z důležitých položek státního rozpočtu.

V souladu se zavedením jednotné měny došlo k významnému propojení ekonomik všech členských států Evropské unie, které k měnové unii přistoupily. Systémy sociálního zabezpečení jsou důležitou složkou ekonomiky, proto se začala ukazovat jako problematická dosavadní praxe, kdy v podstatě celá sociální politika byla v kompetenci jednotlivých států. Začalo se diskutovat o nové cestě a novém pojetí sociální politiky na úrovni EU. Touto novou cestou bude zřejmě tzv. otevřená metoda koordinace (OMC – The open Method of Coordination), která se již začala uplatňovat v některých oblastech sociální politiky, a to v oblasti důchodového pojištění a politiky zaměstnanosti.

Cílem otevřené metody koordinace není okamžité stanovení závazných pravidel, ale je to snaha o to začít provádět první kroky za účelem sblížení některých politik, které byly doposud výhradní doménou členských států tak, aby v budoucnu byla připravena půda pro užší sblížování a větší jednotící vliv evropského práva. V současnosti jsou tedy používány nástroje charakteru politického, které již samy o sobě představují poměrně nenásilnou formu ovlivnění národních politik členských států do té míry, aby alespoň nedocházelo ke zvětšování již existujících rozdílů.⁹

4. KOORDINACE NÁRODNÍCH SYSTÉMŮ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

„Zatímco financování a organizace systémů sociální ochrany nadále zůstává v kompetenci jednotlivých členských států, musí být členské státy schopny vytvořit a provozovat udržitelné a všeobecně přístupné systémy sociální ochrany v souladu s cíli Smlouvy o založení ES/EU. Systémy kandidátských zemí musejí být současně schopny koordinace se systémy fungujícími v členských zemích EU, které se dynamicky vyvíjejí a procházejí významnými reformami.“¹⁰

⁸ K mezinárodním dokumentům v oblasti sociálního zabezpečení podobně a podrobněji též: P. Tröster a kol.: cit. op., str. 43 a násl. (aut. kap. M. Vysokajová) a M. Bělina a kol.: Pracovní právo, Všehrd, 1. vydání, Praha 2001, str. 42 a násl. (aut. hlavy V. Štangová).

⁹ K otevřené metodě koordinace pod. též a blíže: K. Koldinská: Otevřená metoda koordinace – nová cesta evropské sociální politiky, Právo a zaměstnání č. 7–8/2002, str. 35 a násl.

¹⁰ Srv. M. Fuchs: K předběžnému uzavření kapitoly sociální politika a zaměstnanost, Sociální politika č. 9/2001.

Národní systémy sociálního zabezpečení v členských státech Evropské unie zůstávají zachovány. Úprava sociálního zabezpečení v EU se omezuje na koordinaci jednotlivých národních systémů aniž by zasahovala do jejich podstaty a harmonizovala je. Cílem koordinace je především zajistit, aby osoba v důsledku své migrace nebyla krátcena ve svých sociálních nárocích, aby neztratila své již vzniklé nároky a aby tak byla odstraněna překážka pro volný pohyb osob, což je jedna ze čtyř základních svobod vnitřního trhu Evropské unie. Jde zejména o to, aby migrující osoba neztratila své nároky z důvodu jiného občanství, bydliště nebo proto, že v žádné zemi nesplnila potřebnou dobu pojištění stanovenou předpisy té které země. Pokud např. španělský občan pracuje ve Francii a žije ve Španělsku, bez koordinace by došlo k tomu, že by byl pojištěn buď dvakrát nebo by nebyl pojištěn vůbec.

Podřízení národního systému sociálního zabezpečení koordinacním pravidlům Společenství je nezbytnou podmínkou členství v Evropské unii.

Nařízení EHS a smlouvy o sociálním zabezpečení – bilaterální i multilaterální – se zaměřují pouze na koordinaci národních systémů sociálního zabezpečení bez toho, že by hlouběji zasahovaly do jejich podstaty. Naopak ponechávají na vůli členských států, aby si své národní systémy vytvářely samy. Tím se významně odlišují od jiných mezinárodních instrumentů v sociální oblasti, které stanoví požadavky na obsah i úroveň sociálního zabezpečení – zde je možno uvést např. Úmluvu MOP č. 102 o minimálních normách sociálního zabezpečení.

Prostředkem koordinace systémů sociálního zabezpečení jsou především nařízení Rady ES. Je to zejména nařízení Rady č. 1408/71/EHS, o aplikaci systémů sociálního zabezpečení na zaměstnance, osoby samostatně výdělečně činné a členy jejich rodin pohybující se v rámci Společenství a nařízení Rady č. 574/72/EHS, kterým se stanoví postup při realizaci nařízení č. 1408/71. Tato nařízení mají obecnou platnost a jsou přímo použitelná ve všech členských státech Evropské unie. Tvoří součást tzv. sekundární legislativy Společenství a jsou nadřazena zákonům členských států.

Nařízení Rady č. 1408/71 vychází ze čtyř základních principů sociálního zabezpečení. Jsou to:

- rovnost zacházení – je zakázána jakákoli forma diskriminace přímé i nepřímé, otevřené i skryté; s občanem jiného členského státu musí být při aplikaci národních zákonů zacházeno jako s občanem vlastním,
- uplatňování právního řádu jediného státu – uplatňuje se zákonodárství země, kde zaměstnaná osoba nebo osoba samostatně výdělečně činná pracuje, bez ohledu na místo jejího trvalého pobytu; toto pravidlo vylučuje případy dvojího pojištění a zároveň i neexistenci jakéhokoliv pojištění, vylučuje tedy pozitivní i negativní kolizi zákonů,
- sčítání dob pojištění – do čekací doby pro vznik nároku na dávku se započítávají i doby pojištění dosažené v jiných členských státech,
- zachování získaných nároků – jde o vyloučení podmínky trvalého pobytu pro nárok na dávky, o výplatu dávek do ciziny.

Osobní rozsah koordinace je stěžejní otázkou pro posouzení, zda se právní předpisy Společenství vztahují na konkrétní osobu. Osobní působnost nařízení Rady č. 1408/71 je stanovena v čl. 2, podle něhož se vztahuje na:

- osoby zaměstnané nebo osoby samostatně výdělečně činné, které podléhají nebo podléhaly zákonům jednoho nebo více členských států nebo které jsou osobami bez státní příslušnosti anebo uprchlíky sídlícími na území jednoho z členských států a také na příslušníky jejich rodin a osoby po nich přežívající;
- pozůstalé osoby po osobách zaměstnaných nebo osobách samostatně výdělečně činných, které podléhaly zákonům jednoho nebo více členských států, bez ohledu na státní příslušnost takové osoby, pokud jsou pozůstalí příslušníky jednoho z členských států nebo osobami bez státní příslušnosti anebo uprchlíky sídlícími na území jednoho z členských států;
- státní úředníky a osoby, které se podle příslušných právních předpisů za takové považují, pokud podléhaly nebo podléhají zákonům členského státu, ke kterým se vztahuje tento předpis, jakož i na jejich rodinné příslušníky a pozůstalé.

Omezené ochrany pro případ poskytnutí nezbytných dávek během studia v jiných členských státech požívají i studenti, a to v souladu s novelou uskutečněnou nařízením Rady č. 1290/97.

Věcný rozsah koordinace vymezuje okruh dávek sociálního zabezpečení, které spadají pod režim nařízení č. 1408/71. Podle jeho čl. 4 jsou to: dávky v nemoci a mateřství, dávky v případě invalidity, dávky ve stáří, dávky pozůstalým, dávky při pracovních úrazech a nemocech z povolání, pohřebné, dávky v nezaměstnanosti, rodinné dávky.

V souladu s čl. 77 a násl. cit. nařízení do věcného rozsahu patří i dávky pro nezaopatřené děti důchodců a pro sirotky. Nařízení nevymezuje, co je dávkou sociálního zabezpečení.¹¹

5. AKTUÁLNÍ PROBLÉMY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V EVROPSKÝCH ZEMÍCH

A. HLAVNÍ AKTUÁLNÍ PROBLÉMY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Přestože se každý národní systém sociálního zabezpečení začleňuje do konkrétní společnosti a je dokonce možné hovořit o zvyšování interakcí mezi sociálním zabezpečením a společností, jsou prakticky všechny systémy sociálního zabezpečení ovlivňovány společnými problémy, jako jsou především stárnutí obyvatelstva, globalizace ekonomiky a růst nezaměstnanosti.

Pro současné období je příznačný také problém chudoby. Je do té míry závažný, že se jím začaly členské státy Evropské unie více zabývat. I ostatní evropské země – dokonce i země s vysokou životní úrovní, jako je Švýcarsko – se začínají v poslední době otázkou chudoby výrazněji zabývat, a to proto, že chudoba se stává problémem i v těchto zemích. Většina z nich zavedla minimální záruky jako obranu proti chudobě, je zdůrazňována otázka sociální ochrany. Dočasné snižování sociální ochrany v některých zemích bylo způsobeno zhoršováním ekonomické situace a někdy i politickou

¹¹ Ke koordinaci systémů sociálního zabezpečení pod. též.: V. Štangová: K připravenosti ČR ke vstupu do EU v oblasti sociálního zabezpečení, Právo a zaměstnání č. 1/2001, str. 20 a násl.

volbou. Zvyšování chudoby souvisí zejména se zvyšující se nezaměstnaností a také se vzrůstající flexibilitou forem zaměstnání, s růstem počtu tzv. prekérních zaměstnání, tj. těch, která jsou méně chráněná právní úpravou než pracovní poměr na plný úvazek uzavřený na dobu neurčitou. Mezi prekérní zaměstnání patří zejména pracovněprávní vztahy uzavírané na částečný úvazek či na dobu určitou, zpravidla velmi krátkou.¹² Ze řady systémů sociálního zabezpečení jsou zaměstnanci v tzv. prekérních zaměstnáních vyloučeni.

Sociální vyloučení, tj. vyloučení ze systémů sociálního zabezpečení, je velkým problémem současnosti, více se však zatím týká zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky než Evropy. Více než polovina obyvatel ve světě nemá přístup k žádné formě sociálního zabezpečení.

S růstem chudoby a sociálního vyloučení úzce souvisí i zhoršující se dostupnost lékařské péče. Stále se zvyšuje úroveň diagnostických a léčebných metod, jsou používány nové léky. Zdravotnictví je sice velmi výkonné, ale také drahé, a to je příčinou toho, že je pro řadu osob jen obtížně dostupné.

Je dosti překvapivé, že i v současné době jsou ještě některé systémy sociálního zabezpečení založeny na nerovnosti mezi muži a ženami, stále ještě vycházejí z již dávno překonané skutečnosti, že muži byli zaměstnáni a placeni za svou práci, zatímco ženy zpravidla zaměstnány nebyly a pracovaly pouze v domácnosti. Je to způsobeno především délkou existence příslušných právních předpisů a dobou, v níž byly přijímány. Realita je již sice dávno jiná, přesto však zřejmě ještě nějakou dobu potrvá, než se v souladu s ní systémy sociálního zabezpečení změní. Jak bylo konstatováno výše, některé systémy sociálního zabezpečení vylučují zaměstnance na částečný úvazek, což je právě případ mnoha žen. Proto řada zemí usiluje o vytváření záruk stejného zacházení pro muže a ženy.

B. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ A SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Demografický vývoj a úroveň sociálního zabezpečení se vzájemně ovlivňují, existují mezi nimi četné zpětné vazby. Je nepochybné, že vliv demografického vývoje na sociální zabezpečení je značný. Jde zde nejen o stárnutí populace a snižování porodnosti, ale také např. o to, že slábne dosavadní význam a postavení rodiny ve společnosti, zvyšuje se počet rozvodů a také počet dětí narozených mimo manželství, které jsou často vychovávány pouze jedním z rodičů, zejména matkou. V důsledku těchto změn přibývá osamělých osob, jejichž situace je často velmi složitá.

Prakticky pro všechny evropské země je příznačné stárnutí obyvatelstva. Je způsobeno zvyšujícím se průměrným dožívaným věkem na straně jedné a prudkým poklesem porodnosti na straně druhé. Dlouhodobě nízká porodnost je např. v Německu a v Rakousku, kde plodnost žen (tj. počet dětí narozených v průměru na jednu ženu) činí v posledních více než dvaceti letech 1,3 až 1,5. V zemích s tradičně vysokou porodností, jako jsou Itálie, Španělsko a Portugalsko, se pokles porodnosti sice projevil

¹² V ČR toto není větším problémem, právní úprava chrání tyto pracovněprávní vztahy v podstatě stejně jako pracovní poměr na plný úvazek uzavřený na dobu neurčitou.

až později, byl však velmi výrazný – plodnost žen činí 1,1 až 1,4. Od konce 80. let je nejvyšší porodnost v Evropské unii ve Švédsku, Dánsku a Finsku, kde plodnost žen činí 1,7 až 2. Poměrně dobrá porodnost je dlouhodobě i ve Francii, kde v posledních letech plodnost žen činí 1,5 až 1,8. Je to dáno jistě i aktivní propopulační politikou – ve Francii má podpora rodin s dětmi velmi dlouhou tradici. Již začátkem 20. století začali někteří zaměstnavatelé – především pod vlivem křesťanské ideologie – dobrovolně vyplácet přídatky na děti. V roce 1932 byl přijat pronatalitní program a poskytování přídatků na děti bylo upraveno zákonem.

Pokud jde o Českou republiku, je možno konstatovat, že počet narozených dětí má sestupnou tendenci. V roce 1994 (plodnost žen činila 1,44) byl v ČR poprvé od konce I. světové války zaznamenán nižší roční úhrn živě narozených, než činil počet zemřelých. V následujících letech pokles stále pokračoval. V roce 1996 plodnost žen činila 1,18, v roce 2001 – 1,14. Počet narozených dětí v posledních letech je nejnižší od roku 1786, tj. od roku, kdy se za vlády Josefa II. začaly i na území České republiky zjišťovat a zaznamenávat údaje, které se v dnešní terminologii nazývají statistické.

Česká republika patří mezi země s nejnižší porodností v Evropě. V ČR došlo k zásadní změně v reprodukčním chování žen, které vstupují do věku nejvyšší plodnosti. Ve změněných společenských podmínkách totiž mladé ženy začaly odkládat vstup do manželství a tím i narození dítěte do vyššího věku. Příčin tohoto zlomu je několik, zejména je to změna hodnotové orientace mladých lidí související s daleko širší možností osobního uplatnění v nových podmínkách.

V zemích EU je pokles porodnosti považován ze přirozený proces, který nelze příliš ovlivňovat. Stejně jako v zemích EU, ani v ČR není žádoucí ani vhodné, aby sociální zabezpečení vývoj porodnosti výrazně ovlivňovalo. Nevhodnost takového ovlivňování je možno dokumentovat na přístupu k řešení populačního vývoje z počátku 70. let v tehdejší Československu. V té době došlo ke značnému rozkolísání populačního vývoje, s jehož důsledky se naše společnost potýkala nejprve zejména v oblasti kapacit předškolních a školních zařízení, později na trhu práce a je nutno počítat s tím, že na přelomu 30. a 40. let půjdou do důchodu velmi silné ročníky (nejvíce dětí se narodilo v roce 1974, kdy plodnost žen činila 2,43), což bude mít za následek výrazné zvýšení nákladů v oblasti sociálního zabezpečení.

Přesto se domnívám, že by bylo vhodné – a to i vzhledem k dlouhé tradici a úrovni našeho sociálního zabezpečení – zohlednit stále se snižující porodnost v ČR v našem sociálním zabezpečení alespoň do té míry, aby nebyla snižována úroveň dávek poskytovaných rodinám s dětmi a aby existující dávky nebyly zrušeny. V poslední době se touto otázkou začíná zabývat i česká vláda a přijala některá dílčí opatření v rámci poskytování dávek k určité podpoře populačního vývoje.

Stárnutí obyvatelstva má velmi významné následky pro oblast sociálního zabezpečení, zejména pokud jde o jeho financování. Řada důchodových systémů je totiž financována metodou průběžného financování, kdy – zjednodušeně řečeno – pojistné vybrané od ekonomicky aktivního obyvatelstva je formou důchodových dávek rozdělováno důchodcům. Tento systém je velmi ovlivněn demografickým vývojem, zejména výraznými změnami v poměru mezi počtem ekonomicky aktivních a neak-

tivních obyvatel. Kromě toho je péče o staré občany zhruba třikrát dražší než péče o malé děti.

V Evropské unii žije v současné době asi 370 miliónů lidí. Zatímco počet obyvatel ve věku 20–60 let poklesl v posledních letech o více než 5 %, počet obyvatel starších než 60 let vzrostl o cca 50 %. Po roce 2005 počet osob starších 60 let výrazně poroste, protože do této věkové kategorie se postupně budou dostávat početně velmi silné ročníky narozené po II. světové válce.

S těmito demografickými změnami je nutno počítat, a je to také jeden z důvodů, proč v řadě evropských zemí probíhají diskuse o nutnosti důchodových reforem.¹³

Evropská unie věnuje pozornost otázkám stárnutí populace a dopadu tohoto důležitého fenoménu na důchodové systémy a jejich udržitelnost. Těmito problémy se zabývá EU od zasedání Evropské rady v Lisabonu a v Nice v roce 2000. Nezbytnost modernizace důchodových systémů byla zdůrazněna zejména na zasedání Evropské rady ve Stockholmu v březnu 2001, kde byly položeny základy pro zavedení otevřené metody koordinace (OMC) v oblasti důchodů. Hlavní úkoly pak byly stanoveny na summitu EU v Laekenu v prosinci 2001 přijetím jedenácti společných cílů ve třech základních okruzích, jimiž jsou: přiměřenost důchodů, finanční udržitelnost důchodových systémů a naplňování měnících se potřeb, resp. modernizace důchodových systémů v reakci na měnící se potřeby ekonomiky, společnosti a jedinců.¹⁴

V oblasti důchodového pojištění byla již tedy otevřená metoda koordinace zavedena. I když první poznatky nasvědčují, že tato metoda může mít pozitivní vliv na přiblížení sociálních politik jednotlivých členských států, teprve příští roky ukáží, zda tomu tak skutečně bude.

C. PERSPEKTIVY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Pokud je člověk mladý a zdravý, může v případě různých sociálních událostí najít potřebnou ochranu u soukromých pojišťoven. Avšak obyvatelstvo, zejména v Evropě, to nejsou pouze mladí, zdraví a dobře ekonomicky situovaní lidé. Ti starší a nemocní zpravidla nejsou pro komerční pojišťovny příliš atraktivní. A zde nastupuje nutnost nenechat jednotlivce, aby se sám, pouze za pomoci rodiny – kterou ale každý nemá – vyrovnával se situací, kdy z důvodu nemoci či stáří nemůže pracovat, i s dalšími sociálními situacemi. Potřeba sociálních systémů se z tohoto pohledu do budoucna jeví jako jednoznačná, a to tím více, že tradiční pilíře sociálního zabezpečení – rodina a práce, za kterou je poskytována odměna, se stávají křehčími. Lze očekávat, že potřeba sociální ochrany v budoucnu nebude příliš odlišná od potřeby současné, a to zejména proto, že se vždy týká lidí.

Současné systémy sociálního zabezpečení navazující na jeho dřívější formy se stávají nedílnou součástí společnosti, součástí její ekonomiky i kultury. Neoliberální názory na to, že samotný trh vyřeší otázku zabezpečení osob při sociálních událostech,

¹³ K aktuálním problémům sociálního zabezpečení pod. též: V. Štangová, P. Tröster: Aktuální problémy sociálního zabezpečení v ČR a ve Švýcarsku, Právo a zaměstnání č. 9/1997, str. 9 a násl.

¹⁴ K OMC v oblasti důchodového pojištění pod. též a blíže: P. Tröster, J. Zemanová: Otevřená metoda koordinace v oblasti důchodového pojištění, Právo a zaměstnání č. 7–8/2003, str. 35 a násl.

jsou ve většině evropských zemí překonány. Soukromé připojištění je jistě vhodné zejména pro poskytování dávek vyšších, příp. pro širší spektrum dávek, avšak základní systémy sociálního zabezpečení musí zabezpečit občany při nejdůležitějších sociálních událostech.¹⁵

ZÁVĚREM

Podle mého názoru je nepochybné, že sociální zabezpečení má i do budoucna svůj význam. Je třeba mu věnovat soustavnou pozornost, protože je otázkou každého z nás. Každý se totiž v důsledku různých sociálních událostí může dostat do situace, kterou není schopen sám řešit. Sociální zabezpečení je hlavním nástrojem v boji s chudobou a sociálním vyloučením. Nemělo by se však zaměřovat jen na sociálně slabší vrstvy obyvatelstva, ale i na střední třídu, jejíž ekonomická situace není – zejména v zemích střední a východní Evropy – zcela stabilizována. Perspektivy sociálního zabezpečení budou ovlivněny především tím, jaká všeobecná strategie pro jeho rozvoj bude zvolena, jaký bude politický a ekonomický vývoj.

Systémy sociálního zabezpečení se v současné době nacházejí v období závažných změn. Jde hlavně o to, aby si i do budoucna zachovaly efektivnost a humanitu. Tradice a úroveň sociálního zabezpečení v Evropě a poznenáhlu se vyvíjející Evropský model sociálního zabezpečení jsou zárukou toho, že tomu tak bude.

LE MODÈLE EUROPÉEN DE SÉCURITÉ SOCIALE

Résumé

Conséquemment aux mutations politiques, économiques et démographiques qui se passent en Europe dès le tournant des années quatre-vingts et quatre-vingt-dix du siècle dernier et qui influencent beaucoup la sécurité sociale, se déroulent, presque dans tous les pays européens, de vives discussions sur son importance, sur son actualité et notamment sur son avenir.

Les systèmes nationaux de la sécurité sociale maintiennent – et, à l'avenir, selon toute vraisemblance, maintiendront – de nombreux traits spécifiques. Ils ont pris naissance dans des conditions concrètes d'un pays donné et ils s'y développent. Ces conditions les déterminent de façon importante; il est possible de parler même de l'augmentation des interactions entre la sécurité sociale et la société. Néanmoins, grâce à l'évolution pareille, aux problèmes actuels pareils qu'ils règlent, et aussi grâce à l'internationalisation des droits sociaux et à l'intégration européenne on commence à parler, peu à peu, même avec la connaissance d'une certaine simplification, de la formation progressive du modèle européen de la sécurité sociale.

Les systèmes nationaux de la sécurité sociale dans les Etats membres de l'Union européenne restent conservés. La réglementation de la sécurité sociale en Union européenne se réduit à la coordination des systèmes nationaux particuliers sans intervenir dans leur fond et sans les harmoniser. L'objectif de la coordination est notamment d'assurer la non-réduction des droits sociaux d'une personne par conséquent de sa migration, que cette personne ne perde pas ses droits déjà nés et que soit ainsi écarté l'obstacle de la circulation libre des personnes ce qui est une des libertés fondamentales du marché intérieur de l'Union européenne.

¹⁵ K perspektívám soc. zabezpečení pod. též P.-Y. Greber: La sécurité sociale en Europe de l'Ouest: Quatre questions, Cahiers genevois et romands de sécurité sociale č. 24/2000, Ženeva, str. 20–21.

Parmi les problèmes actuels principaux de la sécurité sociale appartient le vieillissement de la population dû, d'une part, à l'allongement significatif de l'âge moyen atteint et, d'autre part, à la baisse de la natalité. Le vieillissement de la population entraîne des conséquences graves notamment dans le domaine du financement de la sécurité sociale. Dans plusieurs pays la nécessité de la réforme des retraites est discutée.

Un autre problème actuel est la flexibilité toujours croissante des formes d'emplois, les contrats de travail à durée déterminée et à temps complet se diminuent et les emplois précaires augmentent, c'est-à-dire les emplois moins protégés par la réglementation, conclus à temps partiel et à temps limité, les emplois à courte durée et occasionnels. Les salariés de tels emplois sont exclus de certains systèmes nationaux de la sécurité sociale. Le problème d'appauvrissement est étroitement lié à l'exclusion sociale, également le problème de l'accès aux soins médicaux ; ceux-ci s'approchent de la perfection et sont de plus en plus performants mais également très chers.

Il est sans aucun doute que la sécurité sociale jouera un rôle essentiel à l'avenir. Il est nécessaire de lui prêter systématiquement l'attention car elle touche chacun de nous. Chacun peut se trouver, en conséquence de ses événements sociaux divers, dans une situation qu'il n'est pas à même de résoudre seul.

Les systèmes de la sécurité sociale se trouvent, à l'heure actuelle, dans la période de mutations importantes. Ils devraient maintenir, à l'avenir, leurs'effectivité et humanité.